

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА: ДО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА КУЧЕРА

Наталія Щебетюк

CREATIVE PATH OF THE UKRAINIAN HISTORIAN: TO THE ANNIVERSARY OF PROFESSOR VOLODYMYR KUCHER

Nataliia Shchebetiuk

The article highlights the life path of Volodymyr Ivanovych Kucher, doctor of historical sciences, professor, chief researcher of the science sector of the Institute of History of Agrarian Science, Education and Technology of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Sciences of the National Academy of Sciences in connection with the celebration of his 85th anniversary.

The directions of the scientist's research searches at various stages of scientific growth are revealed, among which the problems of the Second World War and Ukraine's participation in it stand out, as such, which remains a through-and-through topic of fundamental research throughout his life. Interest in the new paradigm of ethno-national development, modeling of the optimal options for the ethno-politics of our state became no less productive; the question of the unity of Ukrainian lands, national liberation struggles. The significant contribution of the scientist to the creation of a source-based database for the study of the history of the development of agricultural research in Ukraine was noted.

Keywords: V. I. Kucher, World War II, anti-fascist underground, ethno-national politics, history of agrarian science.

Володимир Іванович Кучер народився 5 квітня 1939 року на Полтавщині у селі Зінці. Батько – Іван Васильович 1911 року народження, працював слюсарем на Полтавському паровозоремонтному заводі. Мати – Парасковія Михайлівна (Шляхова) 1913 року народження, займалася домогосподарством і вихованням дітей. Володимир мав брата Анатолія (1937), сестер – Ніну (1934), Валентину (1941), Тамару (1945). Дитячі роки позначилися явищами складного післявоєнного періоду життя країни і жорсткої сталінської політики.

Навчався спочатку в сільській школі, а 8–10 класи завершував у школі № 20 м. Полтави (1947–1954). Після здобуття загальної освіти пішов працювати на Полтавський паровозоремонтний завод, де трудилися батько і брат Анатолій. У вересні 1958 р. був мобілізований до армії, службу в якій проходив на території Німеччини поблизу Лейпцига. Опісля здобув вищу освіту у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка) зі спеціальності «Історія» (1963–1968).

У 1966 р. створив сім'ю з Ларисою Павлівною Деркач, своєю односельчанкою, з якою зустрічалися ще до навчання в університеті. В 1968 р. народився син Валентин, син Дмитро народився в 1973 р. Згідно з направленням пішов працювати в Інститут історії АН УРСР (нині – Інститут історії України НАН України), де у 1974 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1944» (науковий керівник – доктор історичних наук, професор В. І. Клоков), у 1986 році в цьому ж Інсти-

туті захистив докторську дисертацію на тему «Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні 1941–1944 рр.». Учений довів, що радянський підпільно-партизанський рух опору німецьким окупантам був складним, неоднозначним, суперечливим явищем, значною мірою заполітизованим, міфологізованим. Крім збройної боротьби партизанських формувань проти німецьких окупаційних військ, діяли підпільні озброєні групи в містах, селищах, селах. Також поширилася така форма опору, як масовий саботаж населенням воєнних, економічних, політичних заходів окупантів. Матеріали про ці форми, методи, способи боротьби в тилу ворога зберігалися в архівних сховищах, частково в опублікованих документальних збірках, спогадах учасників тих подій. Учений вивчав архівні документи в багатьох центральних і обласних архівосховищах України, а також Москви. Двічі працював в архіві Міністерства оборони СРСР в м. Подольську, поблизу Москви. За результатами вперше в українській історіографії на основі зібраних, проаналізованих архівних матеріалів, видрукуваних документів, праць дослідників було висвітлено бойову діяльність учасників антифашистського підпілля, що діяло в містах, селищах і селах республіки, окупованої німецькими військами.

Упродовж 1968–1991 рр. В. І. Кучер обіймав посади стажиста-дослідника, молодшого, старшого, провідного наукового співробітника, завідувача проблемної групи з історії Великої Вітчизняної війни Інституту історії АН УРСР. У 1980 р. присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника. Став співавтором колективних праць, зокрема наступних: «Украинская ССР» в 10 томах: Т. 8 «Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1945)» (1984); «Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941–1944 гг.». В 2-х кн. : Кн. 1. «Борьба в подполье»; Кн. 2. «Партизанская борьба» (1985); «Становится город Героем» (Киев) (1986) та ін. Як згадує вчений, в Інституті історії АН УРСР завжди існувала демократична атмосфера попри те, що це була «ідеологічна» установа контрольована партійними та силовими структурами. В колективі відчувалася повага заслужених, відомих учених до молодих колег і навпаки, молоді науковці з повагою становилися до старшого покоління. Демократична атмосфера залежала від позиції директорів інституту – академіків АН УРСР А. Д. Скаби та Ю. Ю. Кондуфора. Вони пройшли школу партійно-радянської роботи, але залишилися толерантними, демократичними людьми. Ці традиції й нині зберігаються в Інституті історії України НАН України.

В. І. Кучер займав активну громадську позицію в пропаганді й поширенні історичних знань серед населення республіки. Був лектором товариства «Знання» та членом групи лекторів при Президії Академії наук УРСР, яка шефувала над Західним прикордонним округом, також у складі груп учених академічних інститутів виїздив з метою читання лекцій прикордонникам у Калінінградську, Львівську, Одеську області. Був заступником голови профспілкового комітету, який очолював професор П. П. Панченко.

З проголошенням незалежної України, розбудовою суверенної української держави започаткувався новий, рубіжний етап у вітчизняній історичній науці. Науковці почали формувати суттєво відмінну історіографію історії українського народу. Спостерігався відхід від так званої марксистсько-ленінсько-сталінської методології. Характерними ознаками цього періоду було напрацювання нових теоретичних і методологічних засад щодо вивчення історичних, суспільно-політичних, економічних процесів, подолання партійно-класового підходу при вивченні історичних подій і явищ, суспільно-політичних процесів. Одним з визначальних чинників, що позитивно вплинув на стан і поступальний розвиток сучасної вітчизняної історіографії, став доступ до раніше закритих, утаємничених архівних сховищ, в яких зберігалися документи і матеріали, які на думку компартійних ідеологів, не підлягали оприлюдненню.

У 1992–2004 рр. В. І. Кучер обіймає посади провідного, головного наукового співробітника Інституту національних досліджень і політології НАН України (нині – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України). Очолюваний академіком НАН України І. Ф. Курасом колектив працював над проблемою визначення науковим шляхом питання співвідношення політики й етнонаціональних відносин в поліетнічній державі, вироблення нової парадигми етнонаціонального розвитку, запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері, моделювання оптимальних варіантів етнополітики, технологій управління сферою політичних і міжетнічних відносин, здійснення експертизи нових проектів у соціокультурній сфері. Зацікавившись історією боротьби національно-визвольних сил в Україні в роки Другої світової війни, зокрема Організації українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА), В. І. Кучер на основі аналізу документальних джерел, праць націоналістичних провідників, авторів з української діаспори видрукував монографії «ОУН-УПА в боротьбі за незалежну Україну» (1997), «За Україну, за її Волю. Нариси про борців за українську справу» (2005) та низку праць у періодич-

них наукових і науково-публіцистичних виданнях. Чимало уваги надав дослідженню проблеми соборності українських земель у вітчизняній історіографії, діяльності українських політичних партій за межами України, їх прагненню щодо відновлення української державності, проголошеної в добу Української революції в 1917 році. Досліджував проблеми участі українського народу у Другій світовій війні з використанням відкритих для доступу архівних джерел на нових теоретико-методологічних засадах. Особливо це було важливо тому, що у вузах, школах, ліцеях, гімназіях впроваджувалися нові програми і курси, а отже викладацький склад потребував наукових розробок про правдиву історію українського народу без ідеологізованих постулатів, штампів, схем, ярликів, під які підганялися сталінські міфи про вселюдську, глобальну трагедію ХХ століття. За погодженням з Міністерством освіти і науки були видані навчальні посібники: І. І. Дробот, В. І. Кучер, П. М. Чернега «Український народ у Другій світовій війні»: навчальний посібник (1998); І. І. Дробот, В. І. Кучер. «Пошуки шляхів до визволення України» (1999); В. І. Кучер, П. М. Чернега «Україна у Другій світовій війні (1939–1945)»: посібник для вчителя (2004); В. Кучер, О. Майборода. «Всесвітня історія. Новітній період (від початку Другої світової війни)»: підручник для 11 класу загальноосвітніх закладів (2004); «Всесвітня історія. ХХ століття: історія, економіка, політика, ідеологія: – Кн. 3. Україна у Другій світовій війні. Матеріали для навчальних закладів» (2005).

Важливою подією в житті творчого колективу Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України була підготовка до видання і вихід у світ шеститомного проекту «Політична історія України. ХХ століття». Написання цієї фундаментальної праці було ініційовано віце-президентом НАН України, директором Інституту, академіком НАН України І. Ф. Курасом. Проект було схвалено Президією НАН України. При підготовці цього видання були використані напрацювання істориків, політологів, соціологів, філософів з історії, соціології, суспільно-політичної думки України. При цьому, автори враховували той чинник, що впродовж довгих століть бездержавності, український народ лише у ХХ столітті почав формуватися як модерна нація і поступового просування по шляху до здобуття власної незалежної соборної держави. В. І. Кучер керував і брав безпосередню участь у підготовці до друку четвертого тому «Україна у Другій світовій війні (1939–1945)» разом з колегами В. А. Гриневичем і В. С. Ковалем. У 2011 р. вийшла друком праця «Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом Священної війни» у співавторстві з О. Потильчаком.

З січня 2004 року В. І. Кучер працює спочатку за сумісництвом, а згодом за основним місцем роботи на посаді головного наукового співробітника сектору наукознавства Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ННСГБ) Національної академії аграрних наук (НААН). У 2005 р. присвоєно вчене звання професора. Учений бере участь у створенні вітчизняної наукової школи істориків науки, підготовці наукових кадрів через процедурні механізми захисту кандидатських і докторських дисертацій, зокрема опонування, рецензування, членство у спецрадах (Д 26.373.01 у ННСГБ НААН, Д.27.053.01 в Університеті Григорія Сковороди (м. Переяслав-Хмельницький)) і безпосередньо здійснює наукове керівництво (4 кандидатів наук). Також є членом редколегій наукових видань «Історія науки і біографістика» і «Вісник аграрної історії», а у попередні роки – «Українського історичного журналу», «Історичного журналу» та ін.

Серед публікацій професора В. І. Кучера крайніх років наукове видання «У пошуках радянської моделі аграрної науки. До 100-річчя першого Всеукраїнського з'їзду, 1920 рік» (2020). Учений проаналізував матеріали агрономічного з'їзду з питань наукового забезпечення розвитку сільського господарства, що сприяє формуванню уявлень про погляди й пріоритети державних діячів, науковців і практиків аграрної галузі того часу. Підготовлена й опублікована у 2022 р. монографія «Науково-організаційне забезпечення тваринництва України в роки Другої світової війни». Можливо не випадково дана праця з'явилася у розпал російсько-української війни, умовно поєднавши минуле з сьогоденням. В. І. Кучер на основі вивчення архівних документів і аналізу праць учасників подій відтворив розвиток тваринництва української республіки напередодні і під час Другої світової війни, у роки повоєнної відбудови. Вчений розкрив діяльність вітчизняних науковців і спеціалістів щодо збереження й відтворення сільськогосподарських тварин та ін. Загальним питанням розвитку, а конкретніше – становленню вітчизняної аграрної науки й дослідної справи в контексті суспільно-політичного й соціально-економічного життя країни у 1920-х рр., В. І. Кучер присвятив низку системних публікацій. Вагомий внесок ученого у створення джерелознавчої бази вивчення історії розвитку аграрного дослідництва в Україні та його управлінських ланок через активну участь в укладанні близько 20 збірників документів і матеріалів, які в сукупності сприяють конструюванню еволюційного поступу галузі та її нау-

кового супроводу. Загалом, В. І. Кучеру належить авторство понад 360 наукових публікацій, серед яких 25 одноосібних і колективних монографій, фундаментальні праці з історії України міжвоєнного та воєнного періоду, національно-визвольних змагань українського народу, соціально-політичної історії, історії аграрної науки, біографістики та ін.

Творчий внесок професора В. І. Кучера у розвиток історичної науки, особливі заслуги перед українським народом відзначено багатьма державними відзнаками й нагородами, серед яких медаль «Ветеран праці» (1987), нагрудний знак «Відмінник освіти України» (2009), трудова відзнака «Знак пошани» Міністерства аграрної політики та продовольства України (2011), Почесна відзнака НААН (2011), Почесні грамоти Верховної Ради України (2014) та Кабінету Міністрів України (2019), удостоєний державної стипендії видатним діячам науки (Указ Президента України від 9.12.2022 р. № 851/2022 «Про призначення державних стипендій видатним діячам науки») та ін.

Від імені колег вітаю шановного Володимира Івановича з 85-річним ювілеєм! Нехай примножуються творчі напрацювання в умовах стійкого здоров'я й енергії та незламності духу українського народу з вірою в Перемогу України!

Творчий шлях українського історика: до ювілею професора Володимира Кучера

У статті висвітлено життєвий шлях доктора історичних наук, професора, головного наукового співробітника сектору наукознавства Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН Володимира Івановича Кучера у зв'язку з відзначенням 85-річного ювілею.

Розкрито напрями дослідницьких пошуків ученого на різних етапах наукового зростання, серед яких вирізняється проблематика Другої світової війни та участь в ній України, як така, що залишається наскрізною темою фундаментальних досліджень упродовж усього його життя. Не менш продуктивними стали зацікавлення новою парадигмою етнонаціонального розвитку, моделюванням оптимальних варіантів етнополітики нашої держави; питання соборності українських земель, національно-визвольних змагань. Відзначено вагомий внесок ученого у створення джерелознавчої бази вивчення історії розвитку аграрного дослідництва в Україні.

Ключові слова: В. І. Кучер, Друга світова війна, антифашистське підпілля, етнонаціональна політика, історія аграрної науки.

Nataliia Shchebetiuk, Doctor of Historical Sciences, Senior Researcher, Head of sector of science, Institute of the History of Agrarian Science, Education and Techniques of NSAL of NAAS.

Наталія Щебетюк, доктор історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектора наукознавства Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5476-4845>

Received: 01.08.2024

Advance Access Published: October, 2024